

Title

Tussen *jij* en *jouw* – de spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde bezittelijke en persoonlijke voornaamwoord *je*

Authors

Author A: Alex Reuneke, Leiden Centre for Linguistics (LUCL), Universiteit Leiden, a.reuneke@hum.leidenuniv.nl (corresponding author)

Author B: Mette Rebel, Universiteit Leiden

Author contributions

Author A: conceptualization, methodology, software, validation, formal analysis, investigation, resources, data curation, writing – review and editing, visualization, supervision, funding acquisition

Author B: conceptualization, investigation, data curation, writing – original draft

Statement of technology use

Not applicable

Acknowledgements

Not applicable

Funding information

This research was supported by the Leiden University Centre for Digital Humanities (LUCDH) Small Grants Program 2024.

Competing interests

Not applicable

Supporting information

Appendix 1: Correcte en incorrecte vervoegingen per leerniveau en -jaar

Appendix 2: Instructie persoonsvorm voor *je*

Abstract (English)

The number of verb-spelling errors decreases as students' education level increases (Borsten & Jongenelen, 2012). However, even for the best students in Dutch secondary education, the spelling of homophonic verbs before reduced pronoun *je* 'you/your' remains a problem, as the pronoun may be either the reduced form of personal pronoun *jij* 'you' or of the possessive pronoun *jouw* 'your'. Consequently, the spelling of the verb preceding *je* depends on this difference: it gets a final *-t* or not. For this contribution, we analysed the legal framework in which Dutch language proficiency is described, we compared teaching methods, and we performed quantitative analyses on a large set of students' spellings of verbs to test possible associations between spelling errors in homophonic verbs and the two functions of the reduced pronoun *je*, taking into account education level, and education stage. The results show that homophonic verbs preceding *je* 'you/your' indeed contain significantly more spelling errors than other homophonic verbs. Accordingly, we formulate recommendations for the legal framework and methods of Dutch language education.

Keywords (English)

Homophonic verbs, verb conjugation, verb-spelling errors, education, Dutch, personal pronoun, possessive pronoun, reduced pronouns

Abstract (Dutch)

Het aantal spelfouten bij werkwoorden neemt af naargelang het schoolniveau van leerlingen stijgt (Borsten & Jongenelen, 2012). De spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde voornaamwoord *je* blijft echter een probleem, ook bij de beste spellers uit 6 vwo. Het voornaamwoord kan immers de zwakke vorm van het persoonlijk voornaamwoord *jij* en van het bezittelijke voornaamwoord *jouw* zijn. De persoonsvorm die eraan voorafgaat krijgt respectievelijk geen of wel een slot-*t*. Voor deze bijdrage inventariseerden we de aandacht die het wettelijk kader Nederlands en methoden voor het voortgezet onderwijs aan deze kwestie besteden. We voerden kwantitatieve analyses uit op werkwoordsvervoegingen van leerlingen om een mogelijke associatie te toetsen tussen spelfouten in homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je*, waarbij we leerniveau en leerjaar als mogelijke factoren onderzochten. Uit de resultaten blijkt dat homofone werkwoorden die voorafgaan aan *je* inderdaad significant meer spelfouten opleveren dan andere homofone werkwoorden. Op basis van dit resultaat formuleren we concrete aanbevelingen voor het wettelijke kader, voor onderwijsmethoden en het onderwijs in Nederlandse spelling.

Keywords (Dutch)

Homofone werkwoorden, werkwoordspelling, spelfouten, onderwijs, Nederlands, persoonlijk voornaamwoord, bezittelijk voornaamwoord, gereduceerd voornaamwoord, lesmethoden

1. Inleiding

Hoewel de regels betrekkelijk simpel zijn, blijft werkwoordspelling voor velen een worsteling (Sandra, Frisson & Daems, 1999). Volgens Coppen (2009, p. 236) presteren leerlingen in het voortgezet onderwijs ondermaats, beheersen studenten de grammaticaregels te weinig en hebben zelfs docenten de spellingregels niet voldoende in de vingers. Toch zijn al deze groepen het erover eens dat correcte grammatica en spelling van belang zijn.

Van de Gein (2010, p. 29) stelt dat er wat betreft de werkwoordspelling ‘weinig bekend [is] over het feitelijke vaardigheidsniveau van leerlingen in het voortgezet onderwijs, maar het weinige dat bekend is, wijst maar één kant op: na de basisschool gaat het bergafwaarts’. Volgens Borsten en Jongenelen (2012, pp. 2-3) gaat het niveau echter wel degelijk omhoog: het aantal spelfouten bij werkwoorden neemt af naargelang het schoolniveau van de leerling stijgt, van 8,1 fouten in een toets van 20 zinnen in groep 8, naar 2,3 fouten in 6 vwo. De categorie waarin zelfs in het zesde leerjaar van het vwo nog veel fouten worden gemaakt, is de spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde bezittelijk voornaamwoord en het persoonlijk voornaamwoord *je*, zoals in (1) en (2) hieronder.

- (1) Wellicht word *je/jij* piloot.
- (2) Wellicht wordt *je/jouw* broer piloot.

De spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde voornaamwoord *je* is verantwoordelijk voor 25 procent van alle gemaakte fouten. Dat zo’n groot deel van de fouten in deze categorie wordt gemaakt, is niet verwonderlijk, daar *je* de zwakke vorm van zowel het persoonlijk voornaamwoord *jij* kan zijn, als van het bezittelijke voornaamwoord *jouw* (zie ook Odijk, 2003, pp. 16-18).

Een correcte spelling van werkwoorden voorafgaand aan het gereduceerde voornaamwoord *je* laat zien dat de speller het verschil tussen een persoonlijk en een bezittelijk voornaamwoord kent (Kempen, 1993, p. 458). Chamalaun en Ernestus (2023) laten zien dat dit grammaticale bewustzijn sowieso benodigd is bij het spellen van homofone werkwoordsvormen, zoals *word* en *wordt*. In deze bijdrage onderzoeken we de problemen die homofone werkwoorden opleveren wanneer ze voorafgaan aan het bezittelijk en persoonlijk gebruik van het gereduceerde voornaamwoord *je*.

In de volgende secties lichten we de functies van het voornaamwoord *je* en het begrip homofonie toe, waarna we de onderzoeksvragen presenteren. In paragraaf 2 geven we een overzicht van de methode en in paragraaf 3 presenteren we de resultaten van het onderzoek. In paragraaf 4 trekken we tenslotte een conclusie, bespreken we discussiepunten en doen we aanbevelingen voor taaleducatie.

1.1 Persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord *je*

Het gereduceerde voornaamwoord *je* vervult, in geval van persoonlijk gebruik, de functie van het voornaamwoord *jij*, zoals in (3). Wordt het bezittelijk gebruikt, dan vervult het de functie van het voornaamwoord *jouw*, zoals in (4).

- (3) Als verkoper *raad je/jij* me deze dure koelkast aan, maar wat heb je in je eigen keuken staan?
- (4) In afwachting van de skilift *kleeft je/jouw* skileraar zich nog wat dikker aan.

De moeilijkheid van de correcte spelling van het werkwoord komt onder andere doordat het lastig is de functie van de gereduceerde vorm *je* te bepalen zonder hiervoor gebruik te maken van de persoonsvorm. De spelling van de persoonsvorm is immers afhankelijk van de functie van het voornaamwoord *je*. In (3) is *je/jij* het onderwerp van de zin en wordt de stam (*raad aan*) geschreven, maar in (4) is niet *je/jouw* het onderwerp, maar *je/jouw skileraar* en wordt een *t* achter de stam geschreven (*kleeft aan*). Zonder begrip van de grammaticale concepten *onderwerp* en *persoonsvorm* kan de juiste spelling niet worden gekozen.

1.2 Homofone werkwoorden

Chamalaun en Ernestus (2023) betogen dat grammaticaal inzicht benodigd is voor een correcte spelling van homofone werkwoorden. In hun onderzoek was een minderheid van de spelfouten bij homofone werkwoordsparen als *verandert-veranderd* en *verwondde-verwonde* te wijten aan het niet correct kunnen toepassen van spellingregels voor een incorrecte spelling, maar het grootste deel van de fouten werd veroorzaakt door een gebrek aan grammaticaal inzicht in de functie van werkwoorden. Zoals gezegd, is zulk inzicht ook nodig bij homofone werkwoorden voorafgaand aan het voornaamwoord *je*. Odijk (2003, p. 16) geeft onderstaande twee zinnen als voorbeelden waarin de rol van het voornaamwoord *je* zelfs alleen afgeleid kan worden uit de spelling van de persoonsvorm.

- (5) *Rijd je vader* naar huis?
- (6) *Rijdt je vader* naar huis?

In (5) wordt de vraag gesteld of de hoorder vader naar huis zal brengen. In (6) vraagt de spreker of de vader van de hoorder (zelf) naar huis zal rijden. Om de bedoeling van de spreker correct

weer te geven, zal de schrijver zich bewust moeten zijn van de functie die *je* in de zin vervult en welke werkwoordspelling de juiste vervoeging reflecteert (Odijk, 2003, p. 17).

In de spellingkwestie die in ons onderzoek centraal staat, spelen homofone werkwoorden een sleutelrol, daar de uitspraak van het werkwoord niet gebruikt kan worden om de functie van het voornaamwoord te ontwaren. Hierdoor klopt het gespelde werkwoord soms wel wat betreft de klank, maar niet qua spelling – een breder verschijnsel dat *homofoonintrusie* wordt genoemd (Hanssen & Chamalaun, 2024, p. 50). Het verschil in moeilijkheid met niet-homofone werkwoorden is duidelijk te zien wanneer de voorgaande voorbeelden worden vergeleken met dat in (7), waarin het werkwoord *reizen* immers geen homofonie vertoont.

(7) In het weekend [*reis je/reist je broer*] gratis met het openbaar vervoer.

Homofoonintrusie zorgt voor problemen bij de spelling van de persoonsvorm voor *je*. Omdat deze vaak aan het begin van de zin staat, zoals in (8) hieronder, wordt deze moeilijkheid mogelijk versterkt door concurrentie van de gebiedende wijs, eveneens een vaak zinsinitiële persoonsvorm, die geschreven wordt als de stam, zoals in (9), maar soms, abusievelijk of als formele/archaïsche meervoudsimperatief, voorkomt met *-t*, zoals in (10) hieronder (zie Reuneker & Hogewoning, 2025).

(8) *Houd je* van vuurwerk?

(9) *Antwoord* maar niet.

(10) *Wordt* lid. *Verenigt* alle luchtvaartgezinde Nederlanders. (Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart, circa 1950)

1.3 Onderzoeksvragen

Het voorgaande maakt duidelijk waarom de spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde bezittelijk en persoonlijk voornaamwoord *je* als ‘moeilijk geval’ (zie ook paragraaf 3) mag worden beschouwd en zelfs in 6 nog voor problemen zorgt (Borsten & Jongenelen, 2012). Om deze problemen in kaart te brengen, stellen we de volgende onderzoeksvragen.

Onderzoeksvraag 1

In hoeverre wordt de spelling van homofone werkwoorden voorafgaand aan het gereduceerde voornaamwoord *je* eenduidig behandeld in het wettelijk kader Nederlands en in het primair en voortgezet onderwijs?

Onderzoeksvraag 2

In hoeverre is er een associatie tussen spelfouten bij homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je*?

Onderzoeksvraag 3

In hoeverre vertonen fouten in de werkwoordspelling bij homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je* een correlatie met leerjaar en leerniveau in het voortgezet onderwijs?

Onderzoeksvraag 4

In hoeverre zijn werkwoordscategorie (reguliere homofone persoonsvorm, homofone persoonsvorm voor voornaamwoord *je*), leerniveau en leerjaar factoren bij het maken van fouten in de werkwoordspelling?

2. Methode

Ten behoeve van onderzoeksvraag 1 is literatuuronderzoek uitgevoerd naar de mate en wijze waarop onderwijsmethoden aandacht besteden aan homofone werkwoorden voorafgaand aan *je*. Ten behoeve van onderzoeksvragen 2, 3 en 4 is kwantitatief onderzoek uitgevoerd naar spelfouten in vervoegingen die leerlingen maken. In deze paragraaf lichten we data en methoden toe.

2.1 Selectie van onderwijsmateriaal

Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, bestudeerden we het wettelijk kader Nederlands, dat bestaat uit de kerndoelen (SLO, 2024) en het referentiekader voor taal en rekenen (SLO, 2009). Dat kader vormt immers de basis voor onderwijsmethoden voor de bovenbouw van het primair onderwijs en voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Dit onderzoek richt zich op het voortgezet onderwijs en we gebruiken de bovenbouw van het primair onderwijs (groepen 6, 7 en 8) als referentiepunt. Zo kunnen we de resultaten niet alleen in vergelijking tussen de niveaus, maar ook ten opzichte van een nulpunt duiden. Groep 6 wordt als startpunt genomen, aangezien leerlingen in dat leerjaar bekend raken met de noodzakelijke begrippen van werkwoordspelling, zoals onderwerp en persoonsvorm. Daarnaast beginnen leerlingen in dit jaar met het vervoegen van werkwoorden in de tegenwoordige tijd en worden ze getoetst op hun kennis van werkwoordspelling. In groep 8 leren de leerlingen het vervoegen van werkwoorden die eindigen op *-den* in de tegenwoordige tijd bij inversie, zoals *word je* en *houdt u* (Wouda, 2023).

Naast het wettelijk kader inventariseerden we lesmethoden voor beide fasen in het onderwijs, met focus op het voortgezet onderwijs. We gingen hierbij primair uit van de meest gebruikte leermethodes in het voortgezet onderwijs uit de inventarisatie van het Centrum voor Leermiddelenadvies (2023).¹ Daaruit blijkt dat *Nieuw Nederlands* verreweg het meest gebruikt wordt (49%), gevolgd door *Talent* (17%), *Kern* (16%), *Op Niveau* (9%) en *Plot26/Blink* (2%). Zes procent van de docenten gaf aan geen of een andere methode te gebruiken.

2.2 *Participanten en selectie van antwoorden*

Ter beantwoording van onderzoeksvragen 2, 3 en 4 analyseerden we data afkomstig van de website Gespeld uit de periode 2013-2024.² Op deze website verschijnen elke werkdag vier oefenzinnen met elk een te vervoegen werkwoord, waarbij de infinitief en de gevraagde tijd zijn gegeven.³ Zo bevat (11) een voorbeeldzin waarin naar de correcte vervoeging en spelling van het werkwoord *baden* voor het bezittelijk voornaamwoord *je* (*baadt*) wordt gevraagd.

(12) Volgens mij ..... je broer graag in de zon. (*baden*, tegenwoordige tijd)

Participanten aan dit onderzoek zijn bezoekers van bovengenoemde website: leerlingen, studenten en anderen die hun spellingvaardigheden willen verbeteren. Leerlingen in het voortgezet onderwijs vormen verreweg de grootste groep en deze groep staat centraal in dit onderzoek. Hoewel de motivatie intrinsiek kan zijn – de werkwoordspelling willen begrijpen en beheersen – blijkt uit gesprekken met docenten dat leerlingen de website ook opgegeven krijgen als verplichte oefen- en lesstof; de motivatie is dan eerder extrinsiek te noemen.

---

¹ Zie CLU (2023) voor kanttekeningen bij de representativiteit van deze resultaten.

² De website <https://www.gespeld.nl> is een gratis te gebruiken, niet-commercieel initiatief van de eerste auteur.

³ Invoervelden zijn ontdaan van automatische functies, zoals ‘aanvullen’ en ‘automatische correctie’.

Bezoekers van de website registreren zelf hun persoonsgegevens. Antwoorden van gebruikers die hebben aangegeven deze niet voor onderzoek beschikbaar te willen stellen, zijn uit de resultaten verwijderd. Bezoekers die hebben aangegeven docent te zijn, uit een andere regio dan Nederland afkomstig te zijn of dyslexie hebben, zijn uit de dataset verwijderd om mogelijke effecten van deze variabelen te voorkomen. Verder zijn bezoekers jonger dan tien en ouder dan twintig jaar uitgesloten. De dataset bevat alleen antwoorden van bezoekers die veertig zinnen of meer hebben geoefend, om te voorkomen dat niet serieuze pogingen de resultaten beïnvloeden. De leerlingen in dit onderzoek ($n=16.826$) hebben een gemiddelde leeftijd van 13,93 jaar ($sd=1,52$); ongeveer de leeftijd in het tweede jaar van het voortgezet onderwijs. 44,62 procent van de participanten is man, 52,89 procent is vrouw, 0,37 procent non-binair/divers en 2,13 procent heeft geen gender geregistreerd.

In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen de niveaus vmbo, havo en vwo. Deze niveaus bestaan respectievelijk uit vier, vijf en zes leerjaren. Als referentiepunt gebruiken we, net zoals bij de inventarisatie van onderwijsmateriaal, resultaten van leerlingen uit groep 6 tot en met groep 8 van het primair onderwijs. Groepen 6, 7 en 8 zijn tot een enkele groep samengebracht, daar de onderzoeksvraag geen aanleiding geeft onderscheid te maken tussen de verschillende leerjaren in het primair onderwijs.

Alleen vervoegingen in de tegenwoordige tijd zijn opgenomen, aangezien de spellingkwestie die centraal staat zich niet voordoet in de verleden tijd. Oefeningen met persoonsvormen die homofonie vertonen met voltooid deelwoorden, zoals in (12) en persoonsvormen met een anderstalige origine, zoals in (13), (zie ook Reuneker & Dunning, 2023; Reuneker, 2024), zijn niet in de analyse opgenomen, daar deze twee categorieën bekende probleemcategorieën zijn die een eerlijke vergelijking mogelijk beïnvloeden.

- (12) Hij zegt dat hij zijn tijd goed *besteedt*.
- (13) Constantijn *updatet* zijn computer nooit.

Oefeningen met de gebiedende wijs gevolgd door *je* dat als lijdend voorwerp fungeert, zoals in (14), zijn evenmin opgenomen in de dataset.

- (14) *Meld je* aan voor de nieuwsbrief.

Bij de spelling van homofone werkwoorden voorafgaand aan het persoonlijk voornaamwoord en het bezittelijk voornaamwoord kan het te vervoegen werkwoord in de oefenzinnen in beide categorieën op verschillende zinsplaatsen staan, zoals op de eerste zinsplaats in (15)-(16) en na een bepaling in (17)-(18).

- (15) *Vindt* je zus Van Kooten en De Bie ook zo leuk?
- (16) *Bevrijd* je ook dieren uit een brandend pand?
- (17) Misschien *klappertandt* je zoon of dochter ook wel, als hij of zij door het gure winterweer naar school moet.
- (18) Hopelijk *meld* je me eventuele fouten die je tegenkomt.

Ook zetten we de foutdistributie bij homofone werkwoorden voor *je* af tegen die van reguliere homofone werkwoorden in de tegenwoordige tijd, zoals in (19). Dit type fungeert als basiscategorie.

- (19) Mijn dochter *wedt* op sportwedstrijden.

Om de kwaliteit van de resultaten te verhogen, zijn alleen antwoorden geanalyseerd die tien procent of meer van de gegeven antwoorden uitmaken. Op deze manier worden typfouten, zoals in (20), en laagfrequente pogingen uit de dataset gefilterd, zoals willekeurige letterreeksen die door leerlingen zijn ingevuld omdat ze van hun docent een opdracht moesten maken, maar dit zelf niet wilden, zoals in (21).

(20) Net als Kent Brantly *genaa* Nancy Writebol van Ebola. (*genezen*, verleden tijd; $n=1$)

(21) Als baas *ccc* je pestgedrag onder werknemers niet, maar je kunt er niet altijd iets tegen doen. (*dulden*, tegenwoordige tijd; $n=1$)

In totaal blijven er, in de categorieën die hierboven zijn uiteengezet, 466.417 antwoorden over voor analyse. Hiervan zijn er 6.477 (1,39%) afkomstig van de groepen 6 tot en met 8 van het primair onderwijs, 41.616 (8,92%) van het vmbo, 165.874 (35,56%) van de havo en 252.450 (54,13%) van het vwo. De antwoorden betreffen in totaal 133 verschillende werkwoorden, waarbij om 252 verschillende vervoegingen wordt gevraagd en waarbij in totaal 411 verschillende antwoorden zijn gegeven.

3. Resultaten

Nu helder is welke problemen het gereduceerde voornaamwoord *je* kan opleveren voor de spelling van homofone werkwoorden en de dataverzameling is toegelicht, bespreken we de aandacht die aan dit verschijnsel wordt besteed in het onderwijs en presenteren we de resultaten van de data-analyses.

3.1 *Werkwoordspelling in het primair en voortgezet onderwijs*

Zoals toegelicht in paragraaf 2, vergelijken we aantallen spelfouten van leerlingen op de verschillende leerniveaus van het voortgezet onderwijs (vmbo, havo, vwo) niet alleen onderling, maar ook met die van leerlingen in de bovenbouw van het primair onderwijs. Om de eerste onderzoeksvraag te beantwoorden, inventariseren we de streefdoelen die gelden voor leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs en de uitleg die hun wordt geboden.⁴

3.1.1 *Wettelijk kader*

Het wettelijk kader voor Nederlands wordt in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ontwikkeld door Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) en bestaat uit de (recent geactualiseerde) kerndoelen (SLO, 2024) en het referentiekader voor taal en rekenen (SLO, 2009, pp. 18-20). Kerndoelen zijn geformuleerd op hoofdlijnen en ook in de meest recente, herziene versie van de kerndoelen, die moeten leiden tot meer duidelijkheid bij leerkrachten, wordt werkwoordspelling in zeer algemene termen beschreven. Zo staat in kerndoel 13 (SLO, 2024, p. 22) als ‘doelzin’ voor het primair onderwijs ‘De leerling toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.’ De toelichting en voorbeelden eronder noemen geen werkwoordspelling of termen verwant daaraan. Bij de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt het volgende genoemd: ‘De leerling toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.’ In een voorbeeld eronder staat ‘Te denken valt aan: homofone werkwoordsvormen correct leren spellen zoals *verhuist* en *verhuisd*, door de context en betekenis erbij te betrekken.’ De kerndoelen zijn niet bedoeld als uitputtende beschrijvingen van lesinhouden, maar als ‘houvast voor leraren’ die ‘vervolgens vertaald [moeten] worden naar de onderwijspraktijk’ (Levende Talen, 2025, p. 36).

---

⁴ Daar deze inventarisatie de basis vormde voor twee onderzoeken naar spellingonderwijs, vertoont deze paragraaf noodzakelijkerwijs overeenkomsten met een deel van Reunecker & Hogewoning (2025) over de spelling van de gebiedende wijs.

Scholen en leerkrachten zijn zo vrij zelf te bepalen wat hun lesinhoud is en/of welke lesmethodes ze wensen te gebruiken.

De referentieniveaus zijn explicieter: de te beheersen regels voor de werkwoordspelling worden opgesomd. Bij ‘moeilijke gevallen’ wordt naast gevallen als *word/wordt* en prefixhomofonen als *beoordeelt/beoordeeld* ook *word je/wordt je broer* genoemd (SLO, 2009, p. 20). Deze voorbeelden zijn allemaal ingeschaald op niveau 2F of 3F; respectievelijk de eindniveaus van het vmbo/mbo niveau 1 en de havo/mbo niveau 4 (SLO, 2009, pp. 5, 18-20). Aangezien *word je/wordt je broer* ingeschaald is op niveau 3F, behoort het spellen ervan niet tot de lesstof in het primair onderwijs.

3.1.2 Primair onderwijs

SLO is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een project gestart waarin een mogelijke verdeling wordt gegeven van de inhoud van de kerndoelen over de verschillende leerjaren in het primair onderwijs. Dit project, *Tussendoelen & leerlijnen* (TULE; SLO, 2023), is geen methode, maar een verdere invulling van de kerndoelen. Werkwoordspelling valt onder kerndoel 11. Dit doel houdt in dat ‘de leerlingen een aantal taalkundige principes en regels leren; dat zij in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde kunnen onderscheiden; en dat de leerlingen de regels voor het spellen van werkwoorden kennen, de regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden en de regels voor het gebruik van leestekens’ (SLO, 2023). Als scholen deze inhoudslijn volgen, maken leerlingen in groep 3 of 4 kennis met het concept werkwoord. In groepen 5 en 6 leren ze wat een persoonsvorm is, dat een werkwoord op verschillende manieren kan worden vervoegd en ze krijgen les over ‘morfologische spelling op grammaticale basis’

(SLO, 2020). In groepen 7 en 8 leren de leerlingen de persoonsvorm in de tweede en derde persoon enkelvoud tegenwoordige tijd te spellen.

Door uitgevers ontwikkelde onderwijsmethoden zijn gebaseerd op het wettelijk kader en vormen een verdere invulling van de referentieniveaus en kerndoelen zoals hierboven beschreven. In de lesmethode *Nieuw Nederlands Junior* komen leerlingen vanaf eind groep 5 in aanraking met werkwoordspelling (Noordhoff, 2023, p. 7). Vanaf groep 6 wordt het spellingsonderwijs van structurelere aard en is het ook de bedoeling dat leerlingen de spellingsregels gaan beheersen en onthouden. Vanaf dat jaar worden leerlingen op hun kennis van de werkwoordspelling getoetst aan de hand van acht toetsen, verspreid over het jaar (Noordhoff, 2023, p. 27). In *Taal Actief* (Malmberg, 2023) leren leerlingen elke week een nieuw onderdeel van de werkwoordspelling: een spellingcategorie of een werkwoorddoel (Malmberg, 2023, p. 15). Vanaf dat leerjaar krijgen leerlingen ook een werkwoordtoets (Malmberg, 2023, p. 23). Als overkoepelend overzicht stelt *Wijzer over de basisschool* (Wouda, 2023) dat leerlingen in groep 5 oriënterend kennismaken met werkwoordspelling aan de hand van de basisbegrippen werkwoord, persoonsvorm en onderwerp. Vanaf groep 6 wordt deze kennis verbreed naar vervoegingen van reguliere werkwoorden in de tegenwoordige tijd. Moeilijkere kwesties, zoals werkwoorden die eindigen op *-den* in de verleden tijd en de spelling van werkwoorden in de voltooid en onvoltooid verleden tijd leren leerlingen in groep 7, maar nergens in de onderzochte methoden wordt de persoonsvorm voor het gereduceerde voornaamwoord *je* genoemd. Dit is in lijn met het wettelijk kader, hoewel Wouda (2023) in een bespreking van de vaardigheden die Cito stelt aan leerlingen in groep 8 noemt dat zij werkwoorden ‘vervoegen en spellen [...] op *-den* in de tegenwoordige tijd bij inversie: persoonsvorm-onderwerp (*word jij?, vind jij?, houdt u?*)’.

3.1.3 Voortgezet onderwijs

Waar bij basisschoolleerlingen nog geen onderscheid in niveaus wordt gemaakt, geldt dat niet voor middelbareschoolleerlingen. In groep 8 van het primair onderwijs wordt immers een schooladvies gegeven (praktijkonderwijs; vmbo (bb/kb/gl-tl); havo; havo/vwo; vwo; zie Ministerie van Algemene Zaken, 2023).

Bij de lesmethode *Nieuw Nederlands* (Steenbergen & Schouwstra, 2016) is vanaf leerjaar 1 van het vmbo (verschillende niveaus) de instructie ‘*ik*-vorm bij *ik* en *je/jij* achter de *pv*’ en ‘gebruik *lopen* om te horen of er een *-t* achter de *ik*-vorm moet’ opgenomen. Voor het eerste en voor het tweede leerjaar van vmbo-t/havo is, naast de instructie in het bovengenoemde schema, de instructie opgenomen: ‘*Ik* erbij of *jij/je* erachter: alleen de *ik*-vorm.’ Vergelijkbare uitleg wordt gegeven in de boeken voor leerjaren 1 en 2 havo/vwo en leerjaar 1 vwo+. In het boek voor het tweede leerjaar vwo+ staat een expliciet grammaticale instructie: ‘kies vervolgens voor *d* [...] als het onderwerp het woord *jij* of *je* is dat achter de persoonsvorm staat’. De lesboeken voor het derde leerjaar van de havo en van het vwo bevatten alleen het schema voor de werkwoordspelling met daarin de gegeven (incomplete) instructie. De boeken voor de latere leerjaren besteden geen verdere aandacht aan de kwestie, ook niet bij de theorie over homofone werkwoordsvormen in *Lastige gevallen in de werkwoordspelling in Nieuw Nederlands 4/5/6 vwo* (Frank et al., 2019, p. 286). Opvallend is dat in de opdracht die volgt op deze theorie wel aan de leerling wordt gevraagd welke vorm van *worden* correct is in combinatie met het onderwerp *je baas* (Frank et al., 2019, p. 286), waarvoor grammaticale kennis nodig is die niet wordt aangeboden.

In *Talent!* (Den Tenter e.a., 2019) wordt in het schema voor de werkwoordspelling vanaf het eerste leerjaar van het vmbo vermeld dat je de *stam* schrijft bij ‘*ik* en wanneer *je* of *jij* achter de

pv [persoonsvorm] staat' (Den Tenter e.a., 2019). In alle edities voor latere jaren en hogere niveaus bevat het schema dezelfde instructie, die, net als bij Nieuw Nederlands, incompleet is en fouten oplevert bij homofone werkwoorden voor het bezittelijk voornaamwoord *je*.

Lesmethode *Kern* (Bolt et al., 2017) voor het vmbo (verschillende varianten) en de havo, leerjaar 1 bevat de uitleg 'Als *jij* achter de persoonsvorm staat, schrijf je de ik-vorm: *jij loopt - loopt jij?* ' (Jeuring et al., 2016, p. 147). Leerlingen krijgen hier dus de instructie de *ik*-vorm te schrijven in het geval dat de *jij* achter de persoonsvorm staat, maar over gevallen waarin de persoonsvorm door *je* wordt gevolgd, wordt niets gezegd. Het lesboek voor het tweede jaar van vmbo-t en havo geeft de volgende instructie: 'ik: hele werkwoord *-en* Dit geldt ook voor '*jij /je*' achter de persoonsvorm: *roep/vind/wacht je?* (*je* is onderwerp)'. Een vergelijkbare instructie is opgenomen in de lesboeken voor leerjaren 1 en 2 havo/vwo en dat voor de onderbouw van het gymnasium/vwo+. De lesmethode voor de onderbouw van het gymnasium/vwo+ (Bolt et al., 2017) wijst leerlingen erop dat er een verschil bestaat tussen de spelling van het homofone werkwoord *word(t)* bij de opeenvolging van de persoonsvorm en enerzijds het persoonlijk gebruik van *je*, anderzijds het bezittelijk gebruik van *je*. De lesboeken voor het derde en latere leerjaren bevatten geen dergelijke uitleg.

In *Op niveau onderbouw havo/vwo 1* (Buhler et al., 2015) wordt de leerlingen gevraagd de juiste spelling van het werkwoord *worden* toe te passen, maar wordt niet de benodigde uitleg over de verschillende spellingwijzen gegeven. De uitleg vertelt de leerlingen alleen dat de persoonsvorm voor het onderwerp *jij* of *je* zonder *t* gespeld dient te worden. Na deze uitleg volgt een opdracht waarin onderstaande oefenzinnen zijn opgenomen (Buhler et al., 2015, p. 26).

- (22) ..... (Worden) je een roos gegeven bij het behalen van je diploma?
- (23) ..... (Vinden) je moeder dat de schoolkantine ongezonde snacks mag verkopen?

Het voornaamwoord *je* wordt in bovenstaande zinnen respectievelijk gebruikt als meewerkend voorwerp en als onderdeel van de naamwoordgroep *je moeder* die als onderwerp fungeert, maar uitleg hierover krijgen de leerlingen niet. In *Op niveau onderbouw vmbo-kgt 2* (Luth-van den Berg et al., 2017, p. 27), staat alleen de volgende, zeer beknopte uitleg: ‘Als *je* of *jij* achter de persoonsvorm staat en het onderwerp van de zin is, schrijf je de *ik*-vorm (dus zonder *t*)’. In deze uitleg wordt dus wel genoemd dat *je* of *jij* het onderwerp moet zijn.

Op basis van deze inventarisatie kunnen we de eerste onderzoeksvraag beantwoorden. We wilden weten in hoeverre de spelling van homofone werkwoorden voorafgaand aan het gereduceerde voornaamwoord *je* eenduidig wordt behandeld in het primair en voortgezet onderwijs. Voor het primair onderwijs geldt dat de spelling van (homofone) werkwoorden voor gereduceerde voornaamwoord *je* niet wordt behandeld, noch in het wettelijk kader, noch in de uitwerkingen daarvan (TULE, taalmethoden basisonderwijs). Dat is in lijn met het referentiekader, dat deze kwestie inschaalt op niveau 3F. De spelling van homofone werkwoorden voor gereduceerde voornaamwoord *je* wordt wel expliciet genoemd als ‘moeilijk geval’ in de doelen voor het voortgezet onderwijs in het referentiekader (SLO, 2009). Op basis daarvan zou worden verwacht dat onderwijsmethoden voor het voortgezet onderwijs er eenduidig en expliciet aandacht aan besteden, maar uit onze inventarisatie bleek dat de uitleg summier is, ontbreekt of impliciet blijft. Volgens het referentiekader hoeven vmbo-leerlingen deze spellingkwestie niet te beheersen, maar in de schema’s voor de werkwoordspelling voor deze leerlingen die worden aangeboden in de onderzochte methoden, komt de kwestie wel voor, al is de instructie incompleet. In de methoden voor havo en vwo(+) wordt de kwestie soms even

summier afgedaan, maar soms wordt expliciete (grammaticale) instructie gegeven. Dit geldt dan echter niet voor alle leerjaren en niveaus waarin de instructie, net als bij de instructie voor vmbo-leerlingen, incompleet is: schrijf bij *je/jij* achter de persoonsvorm alleen de stam. De vraag is, op basis van deze inventarisatie, dan ook of leerlingen dan ook significant meer fouten maken dan in andere categorieën van de werkwoordspelling blijkt dan ook een relevante.

3.2 Associaties tussen spelfouten, functies van het gereduceerde voornaamwoord je, leerniveau en leerjaar

In deze paragraaf presenteren we de resultaten van de data-analyse en beantwoorden we onderzoeksvragen 2-3 (zie paragraaf 1.4).

3.2.1 Associatie tussen spelfouten en de functies van het gereduceerde voornaamwoord je

De tweede onderzoeksvraag luidde als volgt: in hoeverre bestaat er een associatie tussen spelfouten bij homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je*? Om tot een antwoord op deze vraag te komen, vergeleken we het aantal gemaakte fouten in drie verschillende categorieën: de reguliere persoonsvorm tegenwoordige tijd, de vervoeging van de homofone persoonsvorm voor het bezittelijk en voor het persoonlijk voornaamwoord. De resultaten worden hieronder weergegeven in Tabel 1.

Categorie homofone persoonsvorm	Correct	Incorrect	Totaal
Reguliere persoonsvorm tegenwoordige tijd	161.050 (86,8%)	24.554 (13,2%)	185.604
Persoonsvorm voor bezittelijk voornaamwoord <i>je</i>	94.964 (70,0%)	40.660 (30,0%)	135.624
Persoonsvorm voor persoonlijk voornaamwoord <i>je</i>	113.849 (78,4%)	31.340 (21,6%)	145.189
Totaal	369.863	96.554	466.417

Tabel 1. Distributie van spelfouten uitgesplitst naar functie van het gereduceerde voornaamwoord *je*

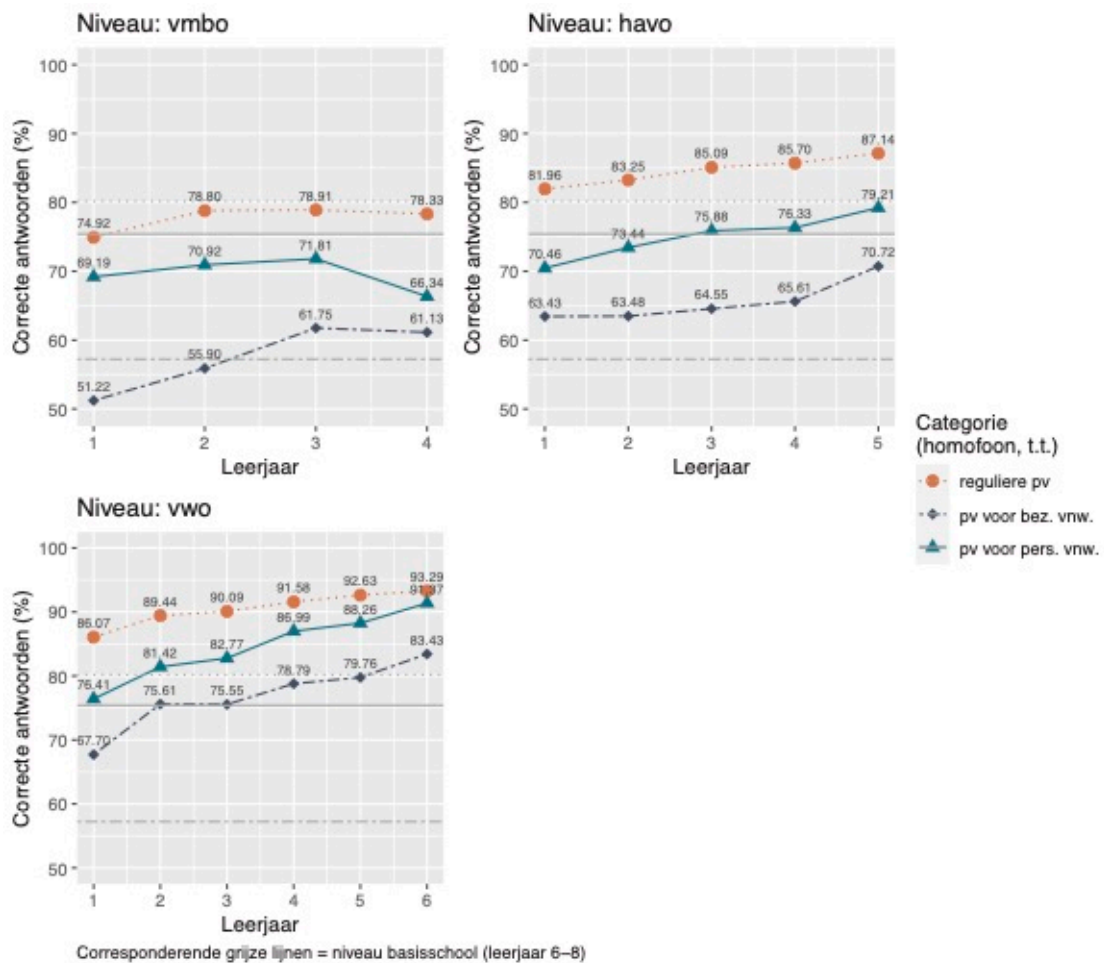
Tabel 1 laat zien dat het grootste deel van de homofone werkwoorden correct wordt gespeld. De categorie die negatief in het oog springt, is *persoonsvorm voor bezittelijk voornaamwoord*. De verdeling van de antwoorden over de categorieën correct-incorrect verschilt significant ($X^2=13495$; $df=2$; $p<0.05$; *Cramér's V*=0.17). Uit een posthoc-analyse met Bonferroni-correctie blijkt dat alle categorieën significant van elkaar verschillen.⁵ Gesorteerd op effectgrootte is het grootste verschil te zien tussen de reguliere persoonsvorm tegenwoordige tijd en de persoonsvorm voor het bezittelijk voornaamwoord ($p<0.02$; $df=1$; *Cramér's V*=0.21), gevolgd door de reguliere persoonsvorm tegenwoordige tijd en de persoonsvorm voor het persoonlijk voornaamwoord ($p<0.02$; $df=1$; *Cramér's V*=0.11) en tot slot de persoonsvorm voor het persoonlijk voornaamwoord en de persoonsvorm voor het bezittelijk voornaamwoord ($p<0.02$; $df=1$; *Cramér's V*=0.10).

⁵ De Bonferroni-correctie houdt in dat de alfa-waarde wordt gedeeld door het aantal paarsgewijze vergelijkingen dat wordt gemaakt. In dit geval betekent dat het delen van 0.05 door 3, resulterend in een gecorrigeerde alfa-waarde van 0.017, afgerond 0.02. Voor meer informatie en discussie over deze correctie, zie Reuneker (2022, pp. 202-203).

Het antwoord op de tweede onderzoeksvraag is dat het aantal spelfouten significant verschilt tussen reguliere homofone werkwoorden, homofone werkwoorden voor het persoonlijk voornaamwoord *je* en het bezittelijk voornaamwoord *je*, waarbij de laatstgenoemde categorie de meeste fouten oplevert. Hoewel de verschillen significant zijn, zijn ze niet erg groot. Dit is mogelijk een resultaat van de grootte van de dataset.

3.2.2 Associatie tussen spelfouten, niveau en leerjaar

De derde onderzoeksvraag luidde: in hoeverre vertonen fouten in de werkwoordspelling bij homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je* een correlatie met leerjaar en leerniveau in het voortgezet onderwijs? Om deze vraag te beantwoorden, vergeleken we de niveaus vmbo, havo en vwo van het voortgezet onderwijs met het niveau van leerlingen uit groep 6 tot en met 8 van het primair onderwijs. De leerniveaus zijn op hun beurt uitgesplitst naar leerjaar. De tabel met absolute aantallen is te vinden in bijlage 1 aan het einde van deze bijdrage. De leerontwikkeling van de spelling van het werkwoord voorafgaand aan het persoonlijk en het bezittelijk voornaamwoord per niveau en leerjaar is weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Foutendistributie werkwoord voorafgaand aan reguliere persoonsvorm en voornaamwoord je

Uit de resultaten blijkt dat de niveaus van het voortgezet onderwijs alle drie een stijgende lijn vertonen. Het aandeel goede antwoorden en leerjaar blijken, zoals de grafiek in Figuur 1 al doen vermoeden, significant en sterk gecorreleerd ($r(5)=0.89$; $p=0.02$). Opvallend is wel dat vmbo-participanten vanaf de derde klas relatief meer fouten maken. Vanaf dat punt dalen de lijnen van alle drie de categorieën. Een mogelijke verklaring bieden we in de discussie in paragraaf 4.

Op basis van deze analyse kunnen we derde onderzoeksvraag beantwoorden: fouten in de werkwoordspelling bij homofone werkwoorden en de twee functies van het gereduceerde voornaamwoord *je* vertonen een correlatie met leerjaar en leerniveau in het voortgezet

onderwijs – vmbo-leerlingen laten een lichte daling in de beheersing van de werkwoordspelling bij de genoemde categorieën zien, terwijl de werkwoordspelling van havo- en vwo-leerlingen per leerjaar vooruitgaat.

3.3.3 Samenhang tussen werkwoordscategorie, niveau en leerjaar bij spelfouten

In de vorige paragrafen hebben we onderzocht in hoeverre de variabelen werkwoordscategorie, leerniveau en leerjaar een effect sorteren op het aantal gemaakte spelfouten. Het is echter de vraag of deze variabelen in isolatie, en/of juist in interactie een effect sorteren op het aantal spelfouten dat wordt gemaakt; zijn er bepaalde variabelen die veelal samen optreden? Om een dergelijke onderlinge samenhang van de variabelen te onderzoeken en daarmee de vierde en laatste onderzoeksvraag te beantwoorden, voerden we een regressieanalyse uit met de factoren werkwoordscategorie, leerniveau en leerjaar.

Het beste model bevatte speller als *random effect*. De verklarende waarde van het model is matig (*conditional* $R^2=0.21$) en het gedeelte van het model dat alleen *fixed effects* bevat heeft een verklarende waarde (*marginal* R^2) van 0.09. Het *intercept* van het model heeft een *odds ratio* van 0.29 (95% *CI* [0.26, 0.33], $p<0.001$), wat gelijkstaat aan een kans van 22.48 procent op een fout antwoord bij het referentieniveau *vmbo 1-reguliere persoonsvorm*: een vmbo-1-leerling maakt ongeveer 22.5 procent kans een fout antwoord te geven bij een oefenzin waarin hij of zij een reguliere homofone persoonsvorm moet spellen. Alle hieronder genoemde effecten zijn relatief ten opzichte van dit referentieniveau. Het volledige model wordt in Tabel 2 weergegeven en eronder geanalyseerd.

<i>Predictors</i>	<i>Odds Ratios</i>	<i>CI</i>	<i>p</i>
(Intercept)	0.29	0.26 – 0.33	<0.001
Werkwoordscategorie persoonsvorm voor bez. vnw. persoonsvorm voor pers. vnw.	3.01 1.85	2.96 – 3.07 1.81 – 1.88	<0.001 <0.001
Leerniveau havo vwo	0.85 0.61	0.75 – 0.98 0.53 – 0.69	0.020 <0.001
Leerjaar	0.95	0.91 – 0.99	0.007
Leerniveau * leerjaar havo vwo	0.93 0.86	0.89 – 0.97 0.83 – 0.90	0.001 <0.001
<i>Random Effects</i>			
σ^2	3.29		
τ_{00} speller	0.52		
ICC	0.14		
Aantal leerlingen	16.608		
Aantal antwoorden	459.940		
<i>Marginal R²/Conditional R²</i>	0.088/0.212		

Tabel 2. Mixed-effects logistisch regressiemodel

In lijn met de bevindingen uit de vorige paragraaf laat het model zien dat werkwoordscategorie een significant effect sorteert; de persoonsvorm voor zowel het bezittelijk als persoonlijk voornaamwoord *je* levert een grotere kans op een spelfout op dan de reguliere homofone persoonsvorm; de *odds ratio's* van 3.01 en 1.85 laten zien dat de kans op een spelfout bij de

genoemde categorieën respectievelijk driemaal en bijna tweemaal zo hoog is als bij een reguliere homofone persoonsvorm. Naast het effect van werkwoordscategorie toont het model een effect van leerniveau; havoleerlingen maken 15 procent minder kans op een spelfout, vwo-leerlingen 39 procent minder kans. Ook is leerjaar van significante invloed; hoe hoger het leerjaar, hoe minder kans op een incorrect antwoord, al is het effect klein. Bij elke toename van één leerjaar neemt de kans op een goed antwoord toe met vijf procent. Belangrijk hierbij is dat dit een hoofdeffect van leerjaar betreft; er wordt geen onderscheid gemaakt tussen vmbo, havo en vwo. Wat die interactie betreft blijkt er significant effect te zijn bij zowel havo als vwo; bij de havo neemt de kans op een spelfout met zeven procent af naarmate het leerjaar stijgt, wat ook gereflecteerd wordt in Figuur 1. Dit geldt nog sterker voor het vwo; bij elk leerjaar wordt de kans op een fout antwoord 14 procent lager.

De hier besproken analyse maakt het mogelijk een antwoord te formuleren op de vierde onderzoeksvraag: werkwoordscategorie heeft de grootste invloed op het aantal spelfouten, gevolgd door leerniveau en leerjaar. De regressieanalyse bevestigt wat in Figuur 1 al opviel: er is een interactie tussen leerniveau en leerjaar, namelijk dat vmbo-leerlingen niet, maar havo- en vooral vwo-leerlingen steeds beter worden in werkwoordspelling.

4. Conclusie en discussie

De gepresenteerde resultaten en antwoorden op de onderzoeksvragen maken een eindconclusie mogelijk (paragraaf 4.1) en bieden daarnaast grond voor discussiepunten (paragraaf 4.2) en aanbevelingen voor taaladviesdienst en -onderwijs (paragraaf 4.3).

4.1 Conclusie

Op basis van de onderwijsinventarisatie valt te concluderen dat de spelling van homofone werkwoorden voor *je* gefragmenteerd en deels incompleet wordt behandeld in lesmethoden. De kwantitatieve analyses laten zien dat werkwoordscategorie, met name de persoonsvorm voor bezittelijk *je*, de grootste invloed heeft op het maken van spelfouten; in elk leerniveau en leerjaar vinden leerlingen deze categorie moeilijker dan de persoonsvorm voor het persoonlijk voornaamwoord *je*; een categorie die op haar beurt significant meer problemen oplevert dan een reguliere homofone persoonsvorm. Verder zien we dat het leerniveau van belang is; vwo-leerlingen hebben minder moeite met spellen dan havo-leerlingen, die op hun beurt weer minder moeite hebben met spellen dan vmbo-leerlingen. Tot slot sorteert ook leerjaar een effect; voor havo- en vwo-leerlingen geldt dat zij steeds beter worden in werkwoordspelling, althans, wat betreft de hier onderzochte categorieën. Deze resultaten stroken met de bevindingen van Borsten en Jongenelen (2012), maar weerleggen de conclusie van Van de Gein (2010).

4.2 Discussie

De resultaten van dit onderzoek nodigen uit tot een aantal discussiepunten. Ten eerste is een aantal zaken in dit onderzoek niet meegenomen, terwijl ze van waarde zouden kunnen zijn voor nader onderzoek. Eerder vermeldden we immers vermeld dat de verklarende waarde van het regressiemodel matig is. Dat betekent niet dat het een slecht model is, of dat het de bevindingen tenietdoet, maar dat er hoogstwaarschijnlijk andere factoren spelen die de kans op een spelfout beïnvloeden. Gedacht kan worden aan moedertaal van de speller, maar ook aan de plaats van het werkwoord en de complexiteit van de zin. Een andere mogelijk belangrijke factor is de frequentie in de taal waarmee leerlingen in aanraking komen van een specifiek homofoon werkwoord dat wordt gevolgd door het gereduceerde voornaamwoord *je*. In onze dataset komt *je* ongeveer even vaak voor als persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord, maar een grove

telling in de verzameling van krantenteksten uit Nederland in het SoNaR-500-corpus (Oostdijk et al., 2013) leert dat bijvoorbeeld *word* 2.616 keer voorkomt en *wordt* 121.882 keer. De vraag is echter of die vormen in isolatie homofoondominantie bewerkstelligen, of dat dat in woordclusters gebeurt (zie e.g., Sandra, Frisson, & Daems, 1999). Kijken we naar alle homofone werkwoorden voor *je*, dan vinden we 2.024 homofone persoonsvormen in de tegenwoordige tijd voor persoonlijk *je* (*word, vind, raad* et cetera) en ‘slechts’ 213 homofone persoonsvormen in de tegenwoordige tijd voor bezittelijk *je* (*wordt, vindt, raadt* et cetera). Hierbij dient opgemerkt te worden dat binnen de 213 zinnen in de laatstgenoemde categorie ook zinnen zijn gevonden waarin *je* andere functies vervult, zoals die van meewerkend voorwerp (*hij biedt je*). Aangezien homofoondominantie een effect sorteert op fouten in werkwoordspelling (zie voor een kort overzicht Chamalaun, 2023, pp. 33-34), zou een verklaring van de moeilijkheid van het spellen van een homofoon werkwoord hierin kunnen liggen dat de vorm zonder *-t* vele malen frequenter voor *je* staat en als back-upstrategie wordt ingezet bij tijdsdruk, onvoldoende grammaticaal inzicht of onvoldoende kennis van de regels van de werkwoordspelling (cf. Chamalaun & Ernestus, 2023). Deze verklaring is echter gebaseerd op een grove vergelijking van frequenties in een door op volwassenen gerichte verzameling van krantenteksten. Vervolgonderzoek zou deze mogelijke verklaring verder kunnen onderzoeken door een vergelijking te maken tussen blootstelling aan enerzijds homofone persoonsvormen voor persoonlijk *je* (stam) en anderzijds homofone persoonsvormen voor bezittelijk *je* (stam+*t*) op basis van teksten die daadwerkelijk tot het taalaanbod behoren van jongeren in de middelbareschoollleeftijd.

Ten tweede is het mogelijk dat er meer fouten bij homofone persoonsvormen voor het bezittelijk gebruikte voornaamwoord *je* worden gemaakt, omdat deze constructie inherent complexer is dan die met het persoonlijk gebruikte voornaamwoord *je*; het onderwerp waarmee de

persoonsvorm moet congrueren bestaat bij bezittelijk *je* immers uit minimaal twee woorden (*je* + zelfstandig naamwoord, eventueel met bepalingen) en bij persoonlijk *je* uit een woord (*je*). Niet alleen vergt een langere en/of complexere constituent meer cognitieve verwerking (zie voor een kritisch overzicht e.g., Pallotti, 2015), er komt in geval van een bezittelijk voornaamwoord ook meer grammaticale verwerking kijken. Uit onderzoek van Chamalaun (2023) blijkt dat grammaticaal inzicht effect sorteert op spelfouten bij homofone werkwoorden (zie ook Dols-Koot, Ilona & Van Rijt, 2019). Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of de complexiteit van het onderwerp ook in het geval van homofone persoonsvormen voorafgaand aan persoonlijk en bezittelijk *je* een associatie vertoont met het maken van spelfouten, waarbij tevens een vergelijking zou kunnen worden gemaakt met homofone persoonsvormen voorafgaand aan de volle vormen *jij* en *jouw*.

Ten derde is de opzet van dit onderzoek zo, dat uitsluitend antwoorden van leerlingen in het voortgezet onderwijs zijn geanalyseerd. Dit was een bewuste keuze om het onderzoek te kunnen richten op de plaats waar het zwaartepunt van educatie in werkwoordspelling ligt. Dit betekent dat de conclusies hoogstens bij benadering kunnen gelden voor de gehele populatie Nederlanders. Daarnaast is het belangrijk te reflecteren op de motivatie van leerlingen in de dataset. Leerlingen maken de oefeningen soms uit eigen beweging, maar ook als per instructie van hun docent als onderdeel van het schoolvak Nederlands. Hoewel in veel (experimenteel) onderzoek sprake is van zo'n gedwongen of 'onnatuurlijke' opzet, zou onderzoek op basis van meer natuurlijk door leerlingen geproduceerde teksten de resultaten van deze studie kunnen aanvullen. Zo geven Schmitz, Chamalaun en Ernestus (2018), Hilde, Vandekerckhove en Daelemans (2018), Surkyn et al. (2023) en Verheijen (2019) inzicht in onder andere de beheersing van werkwoordspelling in elektronische communicatiemiddelen die jongeren vrijwillig en veelvuldig gebruiken, zoals sms, chat en sociale media. Opvallend is ook dat vwo-

leerlingen in de dataset in absolute zin de grootste groep vormen. Hoewel dat voor de geboden analyses geen probleem vormt, doet dit gegeven wel de vraag rijzen waarom juist zij veel oefenen met werkwoordspelling, daar zij reeds als ‘beste spellers’ (Borsten & Jongenelen, 2012) bekend staan.

Ten vierde vestigen we de aandacht op de neergang in spellingsvaardigheid na jaar 3 van het vmbo. De vraag is hoe het komt dat vmbo-leerlingen na dat jaar, tegen de verwachting in, slechter gaan spellen, waarbij vooral de neergang in de lijn behorende bij de persoonsvorm voor het persoonlijk voornaamwoord opvalt (zie Figuur 1 in paragraaf 5.2). Een eerste verklaring voor dit resultaat is dat de spelling van homofone werkwoorden voor het gereduceerde voornaamwoord *je* in het wettelijk kader aan niveau 3F wordt toegekend en dus buiten de vmbo-eisen valt. Voor een aanvullende verklaring hebben we een aantal docenten in het voortgezet onderwijs gevraagd de resultaten van dit onderzoek te duiden. Zij gaven aan een verschil te ervaren tussen lesboeken en toetsing voor het vmbo en die voor andere niveaus. Ze vermoeden dat vwo-leerlingen meer belang zien in het correct kunnen spellen van werkwoorden dan vmbo-leerlingen, omdat er van hen hogere verwachtingen zijn. Niet alleen worden zij bij het vak Nederlands strenger beoordeeld op spelfouten, ook worden bij andere vakken vaker punten afgetrokken voor spelfouten. Zo kiezen sommige scholen ervoor om bij het vak Nederlands punten af te trekken wanneer een havo- of vwo-leerling spelfouten maakt, maar dit niet te doen bij vmbo-leerlingen. De afspraken bij het Centraal Eindexamen gelden wel voor alle scholen. Bij dit examen worden vmbo-leerlingen alleen afgerekend op spelfouten bij het schrijfgedeelte en niet bij het leesgedeelte, terwijl vwo- en havoleerlingen bij iedere vraag op spelfouten afgerekend kunnen worden. Hierdoor lijkt het belang van correct spellen zichtbaarder te zijn voor havo- en vwo-leerlingen dan voor vmbo-leerlingen. Een verklaring voor de dalende vaardigheid vanaf leerjaar 4 is dat het schoolexamen spelling op het vmbo al in de derde klas

plaatsvindt. De aandacht voor het onderwerp neemt vanaf dat moment af. In de eindexamentraining ligt de focus vervolgens meer op de inhoud en de stijl van de tekst die de leerling dient te schrijven. Het is overigens de vraag of correctoren bij het eindexamen hun vmbo-leerlingen spelfouten bij homofone werkwoorden voor *je* aanrekenen; de correctie-instructies noemen alleen spelfouten bij werkwoorden in het algemeen en schrijven voor die fout te rekenen, terwijl vmbo-leerlingen fouten op niveau 3F niet mogen worden aangerekend. Eveneens met betrekking tot vmbo-leerlingen valt op dat voor hen de persoonsvorm voor persoonlijk voornaamwoord *je* lastiger blijkt en blijft dan voor basisschoolleerlingen, zoals te zien is in Figuur 1. Wij opperen hiervoor twee verklaringen. Het feit dat er in het primair onderwijs nog niet in niveau gedifferentieerd wordt, zou een eerste verklaring kunnen zijn. Toekomstige havo- en vwo-leerlingen trekken het gemiddelde immers omhoog. Een tweede, nader te onderzoeken verklaring is dat Cito wel van leerlingen in groep 8 van het primair onderwijs verwacht dat ze de persoonsvorm voor *je* correct spellen (zie Wouda, 2023), maar het wettelijk kader (SLO, 2009; 2024) niet en ook niet alle vmbo-edities van de geïnventariseerde methoden de kwestie behandelen.

4.3 Aanbevelingen

Op basis van de conclusie en discussie doen wij in deze paragraaf een aantal aanbevelingen voor het taalonderwijs en -advies. Ten eerste bleek uit de inventarisatie in paragraaf 3 dat lesmethoden die op middelbare school worden gebruikt in wisselende mate instructies aanbieden voor de spelling van persoonsvormen voorafgaand aan het voornaamwoord *je*. Vaak is de uitleg kort, incompleet en in een enkel geval wordt de kwestie in het geheel niet behandeld, terwijl zij expliciet als ‘moeilijk geval’ wordt genoemd in het referentiekader taal en rekenen (SLO, 2009). Aangezien de resultaten van dit onderzoek laten zien dat het inderdaad om een probleemcategorie gaat, achten wij het waarschijnlijk dat de (mate en kwaliteit van) instructies

in lesmethoden bijdraagt aan de ervaren moeilijkheid. Daarom pleiten wij ervoor dat elke methode er aandacht aan besteedt, zodat leerlingen op elk niveau in hun schoolcarrière de mogelijkheid krijgen zich voldoende te bekwamen in het spellen van alle werkwoordsvormen. Dit zou idealiter moeten voortvloeien uit het wettelijk kader.

Ten tweede en deels in het verlengde van de voorgaande aanbeveling benadrukken wij dat niet alleen de mate verschilt waarin homofone werkwoorden voor *je* worden behandeld in diverse onderwijsmethoden, maar ook de kwaliteit van de uitleg en instructies. Vaak wordt de leerling wel uitgelegd dat de *ik*-vorm geschreven dient te worden in het geval *jij/je* of *jij* achter de persoonsvorm staat, maar is er geen aandacht voor de invloed van de grammaticale functie van het voornaamwoord op de spelling van de persoonsvorm; is het een zelfstandig onderwerp, deel van een onderwerp, of vervult het zelfs nog een andere functie? Een manier waarop het verschil in schrijfwijzen van de persoonsvormen voorafgaand aan het voornaamwoord *je* duidelijk gemaakt kan worden, is het advies dat wordt genoemd door Hanssen en Chamalaun (2024, p. 42): ‘Als het onderwerp *jij* (of *je*, te veranderen in *jij*) achter de persoonsvorm staat, spel je de persoonsvorm als de *ik*-vorm.’ Wij werkten dit advies verder uit tot de instructie in bijlage 2.

Ten derde verdient het vmbo specifieke aandacht, daar leerlingen op dat niveau bij alle onderzochte categorieën werkwoorden significant slechter scoorden en niet vooruit lijken te gaan. Ook voor dit probleem geldt dat de methoden beter zouden moeten aansluiten op het wettelijk kader en dan specifiek op het referentiekader (SLO, 2009, p. 20). Leerlingen hebben ‘homofone gevallen’ niet onder de knie, terwijl dat (deels) wel van ze wordt verwacht. Daarbij moet wel worden aangetekend dat dat niet geldt voor homofone werkwoorden voorafgaand aan *je*, die wel expliciet als ‘moeilijk geval’ worden genoemd, maar waaraan niveau 3F wordt toegekend. Hoewel hierover valt te discussiëren, zouden dergelijke fouten vmbo-leerlingen dus

inderdaad niet moeten worden aangerekend, temeer omdat ze in verschillende methoden incomplete en dus onjuiste instructies krijgen ('ik'-vorm bij *ik* en *je/jij* achter de pv'). Om de negatieve trend het hoofd te bieden, zou ervoor gekozen kunnen worden spellingsexamen pas in het vierde jaar af te nemen, zodat vmbo-leerlingen gedurende hun gehele middelbareschooltijd met werkwoordspelling blijven oefenen. De vraag die voor alle niveaus geldt, is wat er na het examen gebeurt met de spellingsvaardigheid. Deze vraag ligt echter buiten het bereik van dit onderzoek.

Een laatste, maar niet minder belangrijke aanbeveling is om de manier waarop spelling wordt onderwezen te verbreden en niet alleen tot het schoolvak Nederlands te beperken. Wij raden aan ook bij andere (talige) vakken correcte spelling als noodzaak te beschouwen en waar nodig uitleg te bieden. Een effectief en schoolbreed gedragen taalbeleid is dan essentieel.

Referenties

- Bolt, J., Jensma, M., De Jonge, F., Van Oord, A., Pijnappel, B., Verkade, E. (2017). *Kern Nederlands onderbouw gymnasium/vwo+ academische leerroute*. Groningen: Boom voortgezet onderwijs.
- Borsten, T. & Jongenelen, B. (2012). *Werkwoordspelling: welke fouten maken de beste spellers?* Neerlandistiek. Geraadpleegd op 9 juli 2024, van <https://neerlandistiek.nl/2012/06/werkwoordspelling-welke-fouten-maken-de-beste-spellers/>.
- Buhler, J., Otte, E., Plug, G. Renckens, E., Van Verseveld, M. (2015). *Op niveau onderbouw havo/vwo 1*. ThiemeMeulenhoff.
- Centrum voor Leermiddelenadvies (3 juni 2023). *Hoe kijken leraren Nederlands aan tegen de methodes Nederlands?* Geraadpleegd op 17 februari 2025, van

<https://www.clu.nl/2023/06/03/hoe-kijken-leraren-nederlands-aan-tegen-de-methodes-nederlands/>.

Chamalaun, R. (2023). *The underestimated role of grammar in processing homophonous verb forms: the case of Dutch*. (Proefschrift Radboud Universiteit). Nijmegen.

Chamalaun, R., & Ernestus, M. (2023). De rol van grammatica bij werkwoordspelling. *Levende Talen Tijdschrift*, 24(3), 3-16

Coppen, P. A. (2009). *Actief Grammaticaal denken*. In S. Vanhooren & A. Mottart (Red.). *Vierentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands* (pp. 236-239). Gent: Academia Press.

Den Tenter, P., te Brake, S., Chantrel, J., Janssen, K., Nederkoorn, Y., & van Raamsdonk, G. (2019). *Talent Nederlands: 1B vwo/gymnasium*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.

Dols-Koot, Ilona J. E., & Jimmy H. M. Van Rijt (2019). 'Hakken en plakken': Een verkenning van de rol van morfologisch bewustzijn in het spellingonderwijs. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 8(2), 310-330.

Frank, H., Grezel, J. E., Kooiman, M., Steenbergen, W., Vos, M., Zetstra, H., (2019). *Nieuw Nederlands 4/5/6 vwo*. Groningen/Utrecht: Noordhoff Uitgevers.

Hanssen, E. & Chamalaun, R. (2024). *Spelling en didactiek in het VO en mbo*. Van Gorcum.

Hilte, L., Vandekerckhove, R., & Daelemans, W. (2018). Adolescents' social background and non-standard writing in online communication. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 7(1), 2-25.

Jeuring, M., Ooijevaar, M., Engelen, E., Rouwenhorst, H., De Vries, S. (2016). *Kern Nederlands voor vmbo-basis 1-A*. Groningen: Boom voortgezet onderwijs.

Kempen, G. (1993). Zinsontleding kan een exact vak worden. *Levende Talen*, 483, 459-462.

Levende Talen (2025). Definitieve conceptkerndoelen Nederlands gepubliceerd. *Levende Talen Magazine* (1), 36-37.

- Luth-van den Berg, H., Plug, G., Van Veen, R., Verhoeff, S. (2017). *Op niveau onderbouw vmbo-kgt 2*. ThiemeMeulenhoff.
- Malmberg (2023). *Taal actief Informatiebrochure: Taal, spelling en tekstbegrip*. [Brochure]. Geraadpleegd op 9 juli 2024, van <https://www.malmberg.nl/malmberg/brochure-taal-actief-5.htm>.
- Ministerie van Algemene Zaken (2023). *Welke schooladviezen kan mijn kind krijgen in groep 8? - Rijksoverheid.nl*. Geraadpleegd op 29 januari 2024, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/schooladvies-en-doorstroomtoets-basisschool/vraag-en-antwoord/onderwerpen/schooladvies-en-doorstroomtoets-basisschool/vraag-en-antwoord/adviezen-in-groep-8>.
- Noordhoff Uitgevers (2023). *Nieuw Nederlands Junior: Methodebrochure Taal & Spelling* [Brochure]. Geraadpleegd op 9 juli 2024, van <https://view.publitas.com/noordhoff-basisonderwijs/nieuw-nederlands-junior-taal-spelling-methodebrochure/page/1>.
- Odijk, J. E. J. M. (2003). *Herbruikbare woorden en regels*. Utrecht University. [Oratie]. Geraadpleegd op 9 juli 2024, van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/23574>.
- Oostdijk, N., Reynaert, M., Hoste, V. & Schuurman, I (2013). The Construction of a 500-Million-Word Reference Corpus of Contemporary Written Dutch. In P. Spyns & J. Odijk (red.), *Essential Speech and Language Technology for Dutch: Results by the Stevin Programme*. Berlijn: Springer, p. 219–247.
- Pallotti, G. (2015). A Simple View of Linguistic Complexity. *Second Language Research* (31), 117-34.
- Reuneker, A. (2022). *Connecting Conditionals: A Corpus-Based Approach to Conditional Constructions in Dutch* (PhD thesis). Amsterdam: LOT/Netherlands Graduate School of Linguistics.

- Reuneker, A. & M. Dunning (2023). Van *gamen* tot *netflixen*: de spelling van Engelse leenwerkwoorden. In Mottart, A. & Vanhooren, S. (Eds.), *36ste Conferentie Onderwijs Nederlands*, 254-257. Gent: Skribis
- Reuneker, A. (2024). Engelse leenwerkwoorden en de invloed van stameinde en werkwoordstijd op spelfouten. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 46(1), 2-18.
- Reuneker, A. & Hogewoning, F. (2025). *Onthoud de gebiedende wijs! De spelling van de gebiedende wijs in het voortgezet onderwijs*. Artikel in voorbereiding.
- Sandra, D., Frisson, S., & Daems, F. (1999). Why simple verb forms can be so difficult to spell: The influence of homophone frequency and distance in dutch. *Brain and Language*, 68(1-2), 277-283.
- Schmitz, T., Chamalaun, R. & Ernestus, M. (2018). The Dutch verb-spelling paradox in social media: A corpus study. *Linguistics in the Netherlands* 35, 111-124.
- SLO (2009). *Referentiekader taal en rekenen*. Amersfoort: SLO.
- SLO (2020). *Kerdoelen primair onderwijs 2006*. Amersfoort: SLO, 2020.
- SLO (2023). *TULE: Toelichting*. Amersfoort: SLO. Geraadpleegd op 27 mei 2024, van <https://www.slo.nl/thema/meer/tule/nederlands/kerndoel-11/>.
- SLO (2024). *Definitieve conceptkerndoelen Nederlands (inclusief toelichtingsdocument)*. Amersfoort: SLO. Geraadpleegd op 25 januari 2025, van <https://www.slo.nl/publicaties/@24174/definitieve-conceptkerndoelen-nederlands/>.
- Steenbergen, W. & Schouwstra, M. (2016). *Nieuw Nederlands 1 vwo+*. Groningen/Utrecht: Noordhoff Uitgevers.
- Surkyn, H., Sandra, D., Hilte, L., & Vandekerckhove, R. (2023). Gender accommodation in teenagers' spelling of regular verb homophones on social media. *Nederlandse Taalkunde*, 28(2), 207-235.

Van de Gein, J. (2010). Wenselijke, haalbare en feitelijke niveaus voor de werkwoordspelling.

Kanttekeningen bij de empirische onderbouwing van een doorlopende leerlijn.

Levende Talen Tijdschrift, 11(1), 25-29.

Verheijen, L. (2019). *Is textese a threat to traditional literacy? Dutch youths' language use in written computer-mediated communication and relations with their school writing* (PhD). Utrecht: LOT/ Netherlands Graduate School of Linguistics.

Wouda, M. (2023). *Cito groep 7 Werkwoordspelling: uitleg en oefenen*. Wijzer Over de Basisschool. Geraadpleegd op 9 juli 2024, van <https://wijzeroverdebasisschool.nl/uitleg/werkwoordspelling-groep-7>.

Appendix

Bijlage 1. Correcte en incorrecte vervoegingen per leerniveau en -jaar

Leerniveau	Leerjaar	Regulier t.t.		Pers. vnw		Bez. vnw	
		Cor. (%)	Inc. (%)	Cor. (%)	Inc. (%)	Cor. (%)	Inc. (%)
Basisonderwijs	6 t/m 8	1699 (80.18)	420 (19.82)	1742 (75.41)	568 (24.59)	1172 (57.23)	876 (42.77)
vmbo	1	1446 (74.92)	484 (25.08)	1163 (69.19)	518 (30.81)	818 (51.22)	779 (48.78)
	2	1390 (78.80)	374 (21.20)	1000 (70.92)	410 (29.08)	692 (55.90)	546 (44.10)
	3	3771 (78.91)	1008 (21.09)	2771 (71.81)	1088 (28.19)	2175 (61.75)	1347 (38.25)
	4	5743 (78.33)	1589 (21.67)	4296 (66.34)	2180 (33.66)	3685 (61.13)	2343 (38.87)
havo	1	11172 (81.96)	2459 (18.04)	7861 (70.46)	3296 (29.54)	6743 (63.43)	3887 (36.57)
	2	13242 (83.25)	2665 (16.75)	9290 (73.44)	3359 (26.56)	7553 (63.48)	4345 (36.52)
	3	11081 (85.09)	1941 (14.91)	7533 (75.88)	2395 (24.12)	5895 (64.55)	3237 (35.45)
	4	10833 (85.70)	1807 (14.30)	7625 (76.33)	2365 (23.67)	6072 (65.51)	3183 (34.39)
vwo	5	9134 (87.14)	1348 (12.86)	6425 (79.21)	1686 (20.79)	5263 (70.72)	2197 (29.28)
	1	14743 (86.07)	2387 (13.93)	10128 (76.41)	3126 (23.59)	8337 (67.70)	3977 (32.30)
	2	29731 (89.44)	3512 (10.56)	20912 (81.42)	4771 (18.58)	18680 (75.61)	6026 (24.39)

	3	22097 (90.09)	2431 (9.91)	15188 (82.77)	3161 (17.23)	12823 (75.55)	4150 (24.45)
	4	14519 (91.58)	1335 (8.42)	10481 (86.99)	1567 (13.01)	8661 (78.79)	2332 (21.21)
	5	5584 (92.63)	444 (7.37)	3833 (88.26)	510 (11.74)	3319 (79.76)	842 (20.24)
	6	4865 (93.29)	350 (6.71)	3601 (91.37)	340 (8.64)	3076 (83.43)	611 (16.57)
Totaal		161050 (86.77)	24554 (13.23)	113849 (78.41)	31340 (21.59)	94964 (70.02)	40660 (29.98)

Tabel 3. Correcte en incorrecte vervoegingen per leerniveau en -jaar

Bijlage 2. Instructie persoonsvorm voor je

Let goed op als je een persoonsvorm schrijft die voor *je* staat. *Je* kan namelijk zowel een persoonlijk voornaamwoord zijn, als een bezittelijk voornaamwoord. In het eerste geval kun je het altijd vervangen door *jij* en je schrijft dan alleen de *ik*-vorm. Een voorbeeld is ‘Soms *schud je* de zorgen zo van je af.’ *Je* is hier het onderwerp van de zin en daarom kun je het zonder problemen vervangen door *jij*: ‘Soms *schud jij* de zorgen zo van je af.’ In het tweede geval werkt deze aanpassing niet, zoals in ‘Soms *schudt je* broer de zorgen zo van zich af.’ Hier schrijf je een *t* achter de *ik*-vorm, omdat *je* hier een bezittelijk voornaamwoord is en niet te vervangen is door *jij*: ‘Soms *schudt jij* broer de zorgen zo van zich af’ is immers geen goede zin. *Je* is hier niet het onderwerp, maar een bezittelijk voornaamwoord dat samen met *broer* het onderwerp van de zin is en daarom kun je het niet vervangen door *jij*.